

С л а в и ш а
П а в л о в и ћ

ХИМЕРИНА
КРВ

Роман о Дучићу

Copyright © 2020, Славиша Павловић
Copyright © овог издања 2020, ЛАГУНА

Фотографија на корици:
Јован Дучић, посланик Краљевине Југославије у
Риму у свом кабинету, 1935.
Власништво Легата Јована Дучића у Народној
библиотеци Требиње

Куповином knjige sa FSC oznakom помажете развој пројекта одговорног коришћења шумских ресурса širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Јер вам кажем заиста: Ако имате вере
колико зрно горушично,
рећи ћете гори овој: пређи одавде тамо,
и пређи ће, и ништа вам неће бити немогуће.

Исус Христос

Драги господине Дучићу...

...Ваше дело је постало својина једног народа, вашим именом се заклињу поколења, али кад би нешто било могућно да једном буде заборављено ваше име и изгубљено ваше дело, тврдо верујем да би младићи и девојке тих далеких нараштаја, хтијући да изразе оно што је најлепше у њима двома и љубави, проговорили језиком ваше поезије и нашли исте ваше речи. То је судбина великих песника.

Одувек сам хтео да вам кажем ово.

Ваш искрени поштовалац,

Иво Андрић

(добитник Нобелове награде за књижевност 1961)

Имам ту част да чак и лично познајем господина Дучића...

...Он је један од великих песника Европе.

Џон Голсворти,

(добитник Нобелове награде за књижевност 1932)

За мене је свака Дучићева песма била велики догађај:
замислите,
читате на нашем језику једну песму дотерану до савршенства.

Милан Ракић

Моја отаџбина

Јер је отаџбина само оно куда
Наш зној падне где је крв очева пала;
И плод благословен рађа само груди
Где су мач зарђан деца ископала.

* * *

*1941. Јодина, Гери, Индијана
(Сједињене Америчке Државе)*

Опет су ме крволоци прстигли, мој Петре. Зло је увек брже од добра.

Тесла је одбио да се види са мном. Поново.

Дознао сам да ме је Мачек оклеветао.

Дојавио нашем великом научењаку како долазим са жељом да га приволим за нешто о чему као човек, песник, па најпосле и као дипломата, никад нисам ни размишљао. Комунисти и фашисти удружили се против нас, а мене описали гледајући себе у огледалу. Гамад. Зато се онај наш несрећник и чудак затворио у хотелску собу. Не могу да му замерим. Не познаје ме. Ваљда ће му наш драги владика Николај, ако се домогне Америке, објаснити због чега сам желео да разговарамо. Њега ће Тесла беспоговорно саслушати.

Ех, да су наш проблем само непријатељи...

Одахнуо бих, иако пред оваквим терором и нечовештвом човек не може остати нем. Ко год да каже како је ћутња оружје победника, тај свесно подржава терор.

А и међу нама расту, живе, и успевају, подлаци. Постали су министри јер су бескрупулозни, дипломате зато што су преваранти, а духовници јер уверљиво лажу. Против мене се боре зато што им је истина мрска. Ја разобличавам њихове подлости, показујем њихове мане, а они... Они, драги Петре, унижавају моје врлине.

За њих, ја сам само обичан прељубник, еротски поета и богати дипломата.

А нема тужнијег човека од мене... Моја држава се распала а српски народ убијају као стоку. Чињеница да сам дипломата, ту несрећу чини још страшнијом. Ја своје успехе не мерим по титулама које сам носио, већ по пословима које сам свршио.

И ја сам био заражен тим вирусом југословенства. Говоримо истим језиком, обичаји су нам слични, делимо простор на коме живимо.

Али, човек је само животиња са духом.

Што више духа, то више хуманости, а мање жеђи за крвљу. Зато су данас Врбас, Сава и Уна црвене од српске крви, а не туђе, јер наш дух није дух хорде, него великог нација.

Запамти добро! Не убијају они нас јер смо гори од њих, напротив. Ни Атила Хунски није напао Рим желећи да уништи једну штетну цивилизацију, него да је присвоји. Он је одлично знао да су народу који тек што је изашао из сојеница потребни векови да изгради један такав град, а да би га уопште пожелео, потребно је хиљаду година културе. Лакше је отети него направити, иначе би у друштву био цењенији лопов него добар занатлија.

Из истог разлога у Јасеновцу убијају Србе – да би нам отели културу, јер своју немају. Хоће да нам затру име како би се окитили нашом историјом. То је та тисућљетна култура наших суседа које смо ослободили 1918. године.

А ми, наивни, што је опет особина честитих људи, нисмо размишљали да један народ не треба да буде слободан док се сам не избори за своју слободу.

Нису њих Аустроугари, наши стари непријатељи, узалуд вековима држали изгладнеле на ланцу, као хијене. Ми смо их одвезали, дали им цивилизовану храну...

Али дивље животиње навикнуте су на крв. За њих не постоје векови културе.

Не можеш једном чопору који није имао своје витезове, објаснити суштину витештва! Како нацији која нема својих светаца објаснити шта је светост живота?

Зар немамо леп пример из историје како су Највећег међу нама разапели на крсту?

То ме једино теши.

Што је Христос васкрсао. Ми смо Његов народ. По мучеништву.

Васкрсли смо након толико година под Турцима, уздигли смо се и након Аустроугара. Доћи ће наше доба поново. Препознаћеш га по споменицима и улицама са именима наших највећих људи; по изградњи, стварању, не по рушењу и забранама. Стефан Немања, Свети Сава, и сви наши средњовековни владари подизали су цркве и манастире, градили мостове и путеве.

И Карађорђе, када је освојио Београд, наредио је да се обнавља, гради и ствара, а његов пример следили су сви после њега. Нажалост, много је оних у нашем народу коју одбијају да прихвате да смо ми имали и Леонарда и Микеланђела вековима пре него што су настали и

Мона Лиза и ватиканске станце. Наш Бели анђеоло дело је нашег непознатог уметника који је стварао много пре европских великана. А да не говорим о архитектама Милешеве, Студенице, Жиче...

Видиш, Петре, они су били Христов народ. Не знамо им имена, јер су испред себе ставили своја дела, и посветили их Богу и анђелима. Нико Творца не може разумети боље него стваралац. Мада, то не значи да ће Га нужно доживети једнако као нека чиста и наивна душа. Зато је српски сељак, након детета, а пре уметника, најближи Богу. Због доброте. И мучеништва.

Прво поглавље

*24. мај 1894, Бијељина
(Аустроугарска монархија)*

Колико год да човек има новаца, за богатије од себе он ће увек бити сиромах. Такве, а и сличне мисли, Јовану долазе на ум кад год посматра Магдалену – Магу Живановић како се искрада из његове собе.

Не вреди му учитељска плата, иако је неколико пута већа него зарада коју је имао као трговац, када га њена породица не сматра добром приликом. Јер њима је новчаник мера вредности, никако дух, срце или памет. Тога у трговини нема, а породица Пере Живановића, Магиног деде, најбогатија је трговачка породица у Семберији. Нема устанка од ког се нису склонили, нити помирења од ког се нису окористили. Њих се не тиче да ли Босном владају Турци или Аустријанци, него само с ким ће лепше сарађивати и од кога ће боље профитирати.

Тако су и Магу одлучили да уновче. Син јунака Херцеговачког устанка Живановићима није по вољи. Поштују

они његово порекло и учитељску диплому, воле његове беседе и пажљиво га слушају када декламује поезију, али – учитељи и поете не праве капитал.

А он, Јован Дучић, осећа да ће једног дана постати велики песник. Зна и да ће доћи дан када ће га Живановићи поштовати, и нудити му руку своје кћери. Гледаће у њега са више поштовања него у оног проћелавог апотекара кога су намерили да узму за зета.

Али он ће их тада одбацити, и унизити на исти начин.

Отворио је прозор да удахне мало свежег ваздуха и избаци Магин парфем из собе. Ујутру, док буде на настави у школи, станодавци ће, као и увек, претрести његову собу. Ако осете парфем, ето бруке по Бијељини јер су га видели како шета с Магом.

Ипак, ако би се тако нешто и догодило, Јован Дучић волео би да види израз лица надменог апотекара када схвати да је Мага већ изабрала. Питао се да ли би и тада трчао код деда Пере у трговину, и слушао досадне приче богатог старца без имало духа.

Затворио је прозор, угасио свећу и испружио се у кревету. Није могао да престане да размишља о Маги. Прија му њена храброст и напор да се одупре жељама породице.

Њен парфем осећа испод покривача. Напрскала га је намерно по постељини, да обележи своју територију. Мисли да ће друга, ако осети њен мирис, побећи из Јованове постеље.

Из полусна га тргну шкрипа дворишне капије. Пребаци покривач преко главе након што разабра мушке гласове. Његов станодавац је трговац, и често му ноћу долазе купци из суседних градова, неретко и путници у потрази за преноћиштем.

После неколико минута неко стаде да лупа о врата његове собе. Устао је, навукао панталоне и закопчао два дугмета на кошуљи.

– Ко је? – огласи се.

– Господин Јован Дучић? – чу глас.

– Да, ја сам – изговорио је и отворио врата.

Један жандарм га је агресивно одгурнуо и закорачио у собу, док му је други угурао неки папир у руке. Иза њих се појавио његов станодавац, са свећом у руци.

– Господо, слободно погледајте – рекао је понизно. – Ово је поштена кућа, а он је само станар.

Дучић није погледао у папир. Знао је да је то налог за претрес. Није он ни први ни последњи према коме тако поступају. Збуњен је и поспан, али није уплашен. Он је Херцеговац, син ратника, одгајан уз гусле и епску поезију. Њему је, као Србину, неправда суђена, како би га подсећала да се непрекидно бори за дан слободе.

Осим презира, пандури од њега неће добити ништа друго, нити га могу за било шта теретити.

Усталом, он је угледан учитељ и поштен грађанин. А жандарме, аустријске керове, испратиће као најгоре кафанске испичутуре, чим утврде да у његовој соби нема посла за суд и полицију.

Зна он добро ко му је ово направио. Перо Живановић и његов апотекар. Хоће да га заплаше и отерају. Мисле да је један Дучић страшљивац. Осветиће им се то, као и његовом станодавцу – напушта га чим пронађе нов смештај.

Док су претресали ормаре, намерно су све чисте кошуље побацали на патос, а потом их и изгазили чизмама. Није се бунио: са примитивцима не жели да разговара. Али послаће писмо београдским новинама, и написати све о тортури пандура и Периним закулисним радњама,

па ниједан честит Србин више неће с њим трговати. Запамтиће они добро његово име.

– Господине Дучићу, јесу ли ово ваше ствари? – упитао је жандарм држећи у руци неколико папира из његове фиоке.

– У овој просторији све припада мени, осим намештаја – одговорио је.

– Онда морате поћи с нама. Одмах!

– Због чега?

– Добићете објашњење касније. Обуците се – рекао је, а потом се насмејао. – И понесите и капут да се не прехладите.

Било му је јасно да ће ноћ провести у тамници јер иследници ноћу не раде. Застрашују га.

Ујутру ће му објаснити да је дошло до грешке приликом хапшења, али ће по вароши једва дочекати да оговарају и исмевају учитеља. Пожуривали су га док је облачио прслук, тако да је капут понео. Чим су изашли у двориште, жандарм му је везао руке иза леђа.

– Срамота! – чуо је глас свог станодавца.

Везаних руку није могао да закопча капут, који је сад, под налетом оштрог пролећног семберског ветра, личио на плашт. Жандарми су му се подсмевали и добацивали. Схватио је да желе да га додатно понизе јер су га повели централним улицама, али осим пијанаца и скитница нису сусрели никог ко би га препознао.

Чим су стигли, спустили су га у тамницу и одвезали му руке.

– Господине Дучићу, желим вам пријатну ноћ – подругљиво је изговорио један од жандарма и закључао врата.

Било му је лакше када је остао сам. Покрио се капутом, прслук је испресавијао као јастук. Није се плашио казне. Знао је да нема никакве кривице.

Прибојавао се само како ће његова несрећна мајка, ако сазна, поднети чињеницу да јој је син у тамници. Њен страх, и сузе, Јован Дучић неће опростити. А и не може. У борби за слободу изгубила је мужа, а сада јој и сина хапсе и оптужују. Неправедно. Оног дана када се Срби ослободе Аустрије, наплатиће он све своје дугове, са каматом.

Пробудила га је шкрипа тамничких врата. На њима се појавио чувар.

– Господине Дучићу, пођите са мном. Наређено ми је да вас водим на испитивање – рекао је.

– Наравно – устао је и кренуо.

Иако би му пријало да се умије и упристоји за разговор, Дучић то није тражио од чувара. Он не моли никог, нарочито не окупаторе.

Убрзо, нашао се пред иследником. Звао се Мирко Грабар. Низак и дебељушкаст, дугих бркова и зулуфа, при крају проседих, понудио је Дучићу да седне; он је то прихватио. Међутим, чим се Јован спустио на столицу, иследник је устао и обишао круг око њега, као да намерно хоће да га унервози.

– Господине Дучићу, шта сте ви по занимању? – рекао је и спустио се на столицу.

– Ја сам учитељ у Српској школи у Бијељини. Можете ли ми рећи зашто сам овде?

Није му одговорио. Подигао је папир са стола и почео да чита. Повремено би померио главу у страну, као да се ишчуђава, али то Јована није узнемирило. Позната му је бахатост аустроугарских чиновника према Србима.

– Господине Дучићу, ви сте и песник, ако се не варам?

– Тако је. Неколико часописа редовно објављује моје песме.

– Да, да, то знам – рекао је и застао – али испред мене су озбиљне оптужбе против вас.

Јован се насмејао.

– Вама је то смешно? Или се ви то ругате овом суду! – устао је.

– Не, господине, молим вас. Ја уопште не знам због чега сам овде, али претпостављам да су ме зли људи лажно оклеветали јер ме из неких разлога не желе у овом граду.

Иследник је поново је начинио круг око Дучића, једнако држећи папир у руци, а затим је стао испред њега.

– Ви сте написали две песме које су против Аустроугарске царевине, господине Дучићу – рекао је и бадио папир на сто, а потом гласно наставио. – А све у служби агресивне великосрпске политике која има намеру да Босну и Херцеговину припоји Србији!

Јован се на ово узнемири, али то никако није желео да покаже. Управо те песме показао је Маги пре неколико дана. Помислио је да се несрећница сигурно похвалила деда Пери, желећи да га начини бољим и већим у његовим очима, а превртљиви трговац се досетио да плати неком ниткову да га пријави. Или је то учинио његов станодавац?

– Не разумем, господине. Ја пишем углавном љубавну поезију, а све што сам до сада објавио, одобрили су цензори Аустроугарске монархије.

– И онда! – узвикнуо је – хоћете ли ми објаснити стихове „Зарудиће љепша зора, љепшем добу сванут дани?“

Дучић заусто да одговори, али је иследник већ наставио:

– Или оно где кажете да Босна носи терет ропских окова! Те песме су пронађене међу вашим стварима, а жандармима сте рекли да је у тој соби ваше све осим намештаја. Не правите се невешти, господине Дучићу.

– Јесте господине, али...

– Значи, признајете? – гласно је изговорио Грабар.

– Господине, папири јесу моји, али песме нисам ја написао – мирно је изговорио Јован.

– Него ко је, господине Дучићу? И хоћете ли ми објаснити зашто уопште чувате литературу за коју, као учитељ, знате да неминовно повлачи санкције.

– Те песме дао ми је познаник на железничкој станици у Сарајеву, да их погледам и оценим, пошто сам и ја песник, а потом да му их вратим – образлагао је Јован мирно.

– Онда ћемо њега да приведемо, господине Дучићу, а ви ћете да одговарате само због чувања забрањене литературе. Како се он зове? – упитао је и задовољно се насмејао.

– Господине, ја ћу вам рећи његово име али, нажалост, нећете бити у могућности да га испитате.

– Побеглао је у Србију?

– Не, умро је.

Иследник га је љутито погледао.

– Иако песме немају никакву литерарну вредност, јер ја, као песник, сматрам да у поезију не треба уплитати политику, било ми је жао да их бацим јер је то успомена на човека који више није међу нама – наставио је Дучић.

У очима Мирка Грабара подизао се бес. Ћутао је неколико минута, а потом сачекао да Дучић потпише записник и руком му показао да иде.

Док је корачао ходником, Јован се осећао као победник. Надмудрио је аустроугарског чиновника. Тако ће и суд, кад за то дође време. Показаће им колико Аустроугарска монархија заудара на трулеж.

Међутим, чим је напустио зграду, поново је помислио на мајку. Јадница! Њој ће бити најтеже кад сазна да је ухапшен. Не сме да је разочарава, превише је патила у животу.

Зна он да несрећа путује брже од писама. Вероватно јој је неки познаник већ донео лоше вести.

Писаће јој чим стигне у собу. Бар ће се обрадовати када чује да се све завршило. То ће јој бити довољно за срећу – уосталом, као и свакој српској мајци у Херцеговини: да јој је дете здраво, и на слободи. О нечему већем и бољем народ је одавно престао да сања.